

Лествица духовног успињања Алексија Везилића

Алексије Везилић (1753 – 1792). Довољно је рећи да се ради о човеку пренадзначајном за српску културу, али недовољно је о њему говорено и писано и шира српска јавност није упозната са његовим духовним и писаним делом. Одмах на почетку можемо рећи да је он човек високих духовних сазерцавања, зато овај рад и носи такав наслов, јер хоћемо да пишемо о његовом духовном успињању и о његовом лествичном уздизању.

Сам Везилић оставио је за собом једно, али врло вредно, писано дело *Кратко написаније о спокојној жизни*. У том свом делу он је заронио дубоко у лавиринте и ходнике људске душе, изводећи из њих најузвишенију науку: науку божанске мудрости! Наука људске душе и јесте Божја наука. У тој науци стоји цивилизацијско конституисање науке у православном свету. Наука Господња јесте тај наукословни образац православне цивилизације. То је и научни образац коме је припадао и Алексије Везилић.

Указујући на путеве такве једне науке у којој је човеку потребно самопознање Везилић је написао:

"Творац премудри, који управља
Светом видљивим, добро он зна
Коме шта даје – коме какав
Чин јесте потребан."¹

Ово јесте један самоспознајни увид који Везилић наставља на следећим странама:

"Хвално јесте дело имати разних
Знања наука, у свету потребних
Но много је похвалније не заборавити
Себе познати.

Добро познати себе јесте велика,
Мимо свих наука нужна наука
Срећа свака од ње зависи
У њој се састоји.

¹ Алексија Везилића КРАТКО НАПИСАНИЈЕ О СПОКОЈНОЈ ЖИЗНИ, Штампано при Јосифу Благородном од Курцбека Источном Илирском Дворском Типографијом у Царствујућем граду Бечу, 1788., стр. 5

Лако је знати планете скитање
Око сунца зима и течење
Друге комете од нас удаљене,
Мора дубине.

Лако је знати дела древна,
Пре многих векова бивана,
Из неколико речи свакога
Знам другога.

Но себе сама тешко је познати,
Дела сопствена добро видети,
У томе претеже много слепо
Самољубље."²

Прва наука за Везилића јесте самонаука, самоспознајна наука. Њен основ и јесте Творца познање. То Творчево познање човека јесте самоспознаја самога човека, спознаја себе самога.

А како другачије упознати себе него кроз Творца? Може ли човек уопште упознати себе? Да ли је његово упознавање себе увод у самоуништење? Питања једна за другима се нижу и она нису форме идеолошких израза епохалне конјуктуре већ фундамент: шта јесам? ко јесам?

Ако јесам Шта онда Ко је онај који ме одређује? И овај генијални писац даје нам одговоре у неколико стихова:

"Јавно говори, да она познаје,
Добро из лица унутрашњост срца
Која јесу тако познана самому
Творцу вишњему."³

Из само ове једне строфе нам је јасан одговор као дан. Творца знање зна ко и шта смо. Ми између себе можемо само да нагађамо и погађамо сопствене нарави и да дајемо смртне и делимичне закључке. Везилић међу првима показује поступак унутрашње пројекције: читавања сопствених наравских одлика у другу личност, а то је произвољење зависти са којом се сви тешко сусрећемо. Лакше нам је да оног другог видимо по својој мери, а не да га истински упознамо и препознамо. А такву врсту упознавања има само знање Творца.

² Исто. 10, 11

³ Исто. 25

О томе нам подробније говоре следећи стихови:

"Није наше преиспитивати исповедања,
Разних закона одељивања
Творац свеизобилни за све добро зна
И промишља."⁴

Везилић се овде конкретно везује за феномен разних вероисповедања која постоје на овом свету. Он каже да одлика једнога хришћанина није да их преиспитује већ и да се у томе препусти знању Творца и његовом промисаоном поступку.

У следећој фази Везилић ступа на оно лествично – врлинско успињање које нам до краја разоткрива самоспознају:

"Слабост нашу Бог зна зато срце
смирено
Он презрети неће. Које за грех јесте
Ожалошћено."⁵

Слабост, шта је то, ако не контралествица свих наших страсти: очајање – неуздужаност – гнев – завист – блуд – похлепа – гордост. Све наше страсти демоноидне нису ништа друго до наша слабост и немоћ, сила немоћи и слабости у нама, па и око нас. Све је некако немоћно и слабо.

А смиреност, шта је ако не врхунац врлино – лествичног? Из ње све врлине проистичу: даржљивост – целомудреност – незлобивост – кростост – умереност – ревност.

У тропару Светоме Јовану Златоусту стоје речи: **висину нам смиреноумља показа**. Видимо да је круна врлине смиреноумље и смиреност. А шта је смиреност, ако не пребивање у миру Божјем, у животи с миром Божјим? Смиреност је постигао онај који је у себи задобио мир Божји.

И ту се јасно разоткрива шта је језгро и средиште споознања – Божје знање и зато се оно и спушта на човеково срце да би му показало слабост и немоћ његову. Јер с-миреност крије у себи мир Божји, а мир Божји царство је Божје, самим тим он је и Божје знање. С друге стране Божје знање јесте и знање слабости људских, јесте знање најслабије људске слабости – гордости! То је знање и најкрајњијих тама. А то знање је потребно човеку да препозна своју слабост као слабост, а не као снагу:

⁴ Исто. 27

⁵ Исто. 124, 125

"Завист ђаволска срцем им влада
Зла измишљати лако научава
Да проведе живот мрзошћу
Себи досадна."⁶

И овај стих јесте једно значајно разоткривање Божјег знања које открива човеку тамне стране и слабости. Али човеку је Божјим знањем откривено и његово назначење, откриће шта он истински јесте:

"Сви ближњи наши јесу у свету живећи,
Образ Вишњег Бога имају,
Образ јесте Бога човеку дана,
Душа бесмртна."⁷

Душа жива јесте оно што је образ Божји човеку. Тај образ јесте богодана стварност и у њему су садржане све боголике могућности човека, а једна од тих могућности јесте и Божје знање које је богодано човеку.

И кроз ове поставке ми видимо то лествично успињање које јесте богоназначено човеку да би задобио богоподобно испуњење, али сагледавамо и ту контралествицу човековог пада оличенога у његовој слабости коју Бог зна, зато се смирење налази баш у Божјем знању свога пада и слабости. Зато смирење и јесте постизање Висине тј. Образа Вишњег Бога.

Ако је образ Божји нешто што је богодано човеку самим богосаздањем, онда шта је друго затамнило његов лик ако не сам Пад, грехопад који као да је разломио тај образ у човеку? Он га је затамнио баш тамом незнања. Човек гледа себе и свој лик, а у њему не препознаје образ Божји. Он је саздан по том Божјем лику, а не примећује га на себи и у себи.

Исцељење долази боговаплотним обнављањем и онда човек добивши пуну богоподобност Божјим знањем почиње да примећује своју боголикост и своје божанске могућности.

Везилић све време свога текста покушава да ослика ту интегралност, то обновитељство боголикости у човеку кроз врлинослов. Та лествица врлина која почиње спознајом слабости и пада, почиње и завршава се смирењем у богопуноћи. Он препознаје то обновитељство, али и опасност немоћи и слабости која умара и обара човека не дајући му да се подвизава и да се успиње ка Господу. Као по речима литургијским: Горе имајмо срца – Имамо их ка Господу човек жели да се све више вазноси ка Господу, да своје срце има горе – ка Господу, али горки укус греха и пада стално га прати и обузима.

⁶ Исто. 25

⁷ Исто. 27

Везилић улази дубински у динамику врлина и страсти и разоткрива ту дволичност која се итекако може уткати у људску природу:

"Тако потребно јесте дуго свакога испитати,
Нерасудно свакоме духу не веровати,
У одежди смирења налазе се демони,
Више преображени, него добри Ангели."⁸

Ова демонска контралествица овим приказом долази до пуног изражаја демонства. Демонско се прикрива у оделу смирености. Наравно, потребан нам је само Бог, јер ни смиреност није гаранција ако то није мир Божји у нама. Ако је то само спољашња сталоженост и непомућеност, онда је то лицемерје зато што то није Божја радост. Само мир Божји може донети људима смиреност.

Ово разоткривање које Везилић примењује, показујући врх демонске контралествице, јесте такође и врхунац Божјег разоткривања демонског деловања према човеку. Ако демон може да се подоби и смирености онда нас само Божје деловање може спасити од демонског утицаја и то јесте једна од порука молитве Господње:

"Оче наш који јеси на небесима,
да се свети Име твоје, да дође Царство твоје,
да буде Воља твоја, на земљи као што је и на Небу
Хлеб наш насуштни дај нам данас и опрости нам дугове наше,
као што и ми опраштамо дужницима нашим
и не уведи нас у искушење, но избави нас од Лукавога."

Та порука нам говори о Божјој заштити човека – боголиког бића. Његова сва воља треба да буде препуштање Божјем управљању, потпуна увереност да само живот с Богом јесте спасење, јесте избављење. И оно се дешава свакодневно, а не у перспективи, јер и перспектива постаје Божанско Сада! То непрестано богопромисаоно управљање – избавља нас од Лукавога = Демона, не доводи нас у искушење. Потребно је потпуно препуштање том промисаоном кретању, да би се оно препознало. Постоји и противљење том богопромисаоном струјању, али то струјање не може бити помућено нашим противљењем. Оно је сведржителски поредак читаве твари и као такво оно све одржава, па и човека који му се противи, али не доводи у питање његово противљење и његово препуштање демонском вођењу, само одређује деловање свему. Зато човеку и разоткрива најлицемерније стање демонског које је обучено у смиреност. Врхунац дна – демонско у смирењу.

⁸ Исто. 77

Са овог врхунца дна тек тада, када човек се суочи са својом сопственом прелешћу, може се кренути у лествично успињање ка Господу. Када се човек суочи са тим да је гори и од најгорега демона, онда се отвара лествичним успињањем ка Господу.

Везилић као да прави један увод у својој науци духовног успињања кроз једну строфу:

"Ако те мучи велико жељење
Много говорити, послушај ово
Кратко учење учитеља древних
Мужева Разумних."⁹

Значи учење истинско јесте кратко, због страха упадања у празнословље. Наравно, то не подразумева да не треба писати и поучавати, али метод је јако битан. Ако многописаније и многоговорење крене у једно бесмислено излагање, онда таква метода мора да се напусти. Свако писање и поучавање мора бити смислено, не по броју изречених речи или написаних страна, већ по мудропоучности сваке поруке. Свака написана реч мора бити мудропоучна, мора бити разумна, не сме машити. Свакако, Везилић духовно искусан знао је да многоговорење производи бесмислене поруке, зато и позива на пажњу, на опрез. Али и он сам написао је једно импозантно дело, врло оштроумно и једним царским путем мудрости који је испуњен сваком мудропоучном поруком. Он не претерује у писању, али не оставља ништа недореченим и неиспуњеним поуком.

Кратко учење не подразумева да писања мора бити мало и штуро, већ да се поуке излажу на један кратак, сажет начин. Да буду згуснуте мудрости. Зато Везилић оштроумно уочава:

"Јесте корист души велика срећа;
Од порока бежати, љубити смирење,
Мудро уздржање.
Јесте корист души много не веровати
Телу и страстима себе се бојати,
Трезвено живети."¹⁰

И овде имамо на један згуснути начин мудропучну поруку. Трезвено живљење и расуђивање обезбеђује нам сигуран пут и у избегавању празнословља и у избегавању скудописанија. Пронаћи царски пут мудроуздржања јесте суштинска и философска порука Везилићевог дела.

⁹ Исто. 81

¹⁰ Исто. 139

Везилић делује на два поља – научном и просветно – образовном, он их некако доводи у једну тачку, иако ова два духовна обрасца често нису једно и нису увек уједињени. Везилић успева да их уједини на једном вишем плану:

"Погледај на нас Господе с небеса високих!
Стадо пристодушна народ српски просвети,
Училишта уздигни дугожељена,
Наукама одени на сва места српска.
Да потеку потоци, жедне напојити.
Код народа славнога да наука слави се
Тада сујевеље пред тобом мрско
Из стада изабраног истреби се коначно."¹¹

У овом делу његовог поетског излагања видимо ту обједињеност науке и училишности. Заправо училишта и науке јесу једно, али како? Оне су једно у Господу, оне долазе свишег, оне су свишенаука. И сам Везилић као да се потпуно уподобио Мојсију и његовим речима:

"Слушај, небо, говорићу; и земља нека чује говор уста мојих. Нека се спусти као дажд наука моја, и нека падне као роса говор мој, као ситан дажд на младу траву и као крупан дажда на одраслу траву. Јер ћу јављати име Господње; величајте Бога нашега. Дијело је те Стијене савршено, јер су сви путеви његови правда; а Бог је вјеран, без неправде, праведан је и истинит" (5. Мој. 32, 1 – 4).

Саме Мојсијеве речи добијају пуноћу у оваплоћеном Логосу:

"Тада им одговори Исусу и рече: моја наука није моја, него онога који ме је послао. Ко хоће његову вољу творити, разумјеће је ли ова наука од Бога или ја сам од себе говорим" (Јн. 7, 16–17).

"А Исусу им рече: Када подигнете сина човечијег, онда ћете дознати да сам ја, и да ништа сам од себе не чиним; него како ме научи отац мој онако говорим" (Јн. 8, 28); "Ако ви останете у науци мојој, заиста сте моји ученици" (Јн. 8, 31).

Дакле, Везилић се у потпуности саображава речима Господњим и то умеће и поставља као одређени просветни план и нацрт за српски народ. За њега то је једина и истинска наука – свишенаука. Та наука и таква училишта потребна су српском народу, а не нека просвета по сваку цену која нема за циљ да образује људе, да им да богообраз, већ да их осујети и да их учини надменим. Зато он хоће да Господ испусти науку на свој народ, а не неко туђинско расуђивање. У томе он се уподобљава и самом Господу указујући да је једина наука, наука од Бога, а не од људи и њихових људских расуђивања. За Везилића то би био својеврсни безобразлук, а то је да творевина боље познаје себе од Творца – Онога који ју је створио.

¹¹ Исто. 72, 73

Настављајући да показује на најсуштинскији начин карактер свишенауке Везилић изображава успостављање научног обрасца онако како га православна цивилизација схвата:

"Јесте велика наука право говорити
И у потребно време мудро ћутати
Имајући дар то мирно поживети, срећан
 пребивати.
Човеку даде Творац Премудри,
Два уха потребна, језик једини
Два ока, много да види, и слуша
 Мање да говори."¹²

Овде се језгровито даје приказ научног обрасца схваћеног на један православан начин, на начин православне цивилизације. Опет је на снази свишенаука – "даде Творац Премудри". Творац је даровао човеку чула, али као да је говор неко шесто чуло – словесно чуло. Зашто такво чуло треба зауздавати? Због празнословља, због многоговорења. То може да се претвори у болест – у логореју. Јер унутарсловесни звук јесте Мудрост:

"Боље јесте свагда више слушати,
И више видети, него говорити
Ћутање мудро брани Човека,
 Од зла велика."¹³

Опет је на снази Мудрост, што сликовито показује и философски основ Алексија Везилића. А Мудрост је повезана са Науком, науком која је дата свишег, свишенаука која проистиче од Господа. Тиховање је унутарсловесно мудроговорење – мудрословље. А кроз само мудроговорење долази наука тиховања, а истинословље јесте једина права наука. Правоговорење то је истинословље, а има ли науке без истинословља? Има ли науке без Истине? Истинословље је по Везилићу великонаука, а тиховање је истинска мудрост. Спољно правоговорење јесте пројава унутарсловесног мудрословља, а тако настаје Велика Наука. Тако настаје Господње одевање науком људи који се вазносе том науком ка оном дародавцу Науке.

Мудрост и Наука јесу две теме које провејавају кроз Везилићеве списе, а оне долазе од "Творца Премудрог". Потребно је да Господ као дародавац Науке и Мудрости испусти мудронауку на самога човека.

¹² Исто. 78, 79

¹³ Исто. 79

Везилић свим овим стиховима показује како се наука као таква конституише. Она се гради као Господња дародавност. Бог као дародавац науке и мудрости не даје човеку ове дарове тек тако, из неких безличних разлога. Он их дарује као духовне силе које магнетски привлаче човека ка Господу Богу. То јесте циљаност науке и мудрости. То јесте наукословни образац схваћен на један православни начин. То јесте конституисање научног обрасца православног света. Наука има свога Наукодавца који дарује науку и мудрост. Који дарује науку висине која уздиже човека ка Богу и која упознаје човека са Божјом творевином. Зато Везилић поручује:

"Зато на земљу толико напасти,
Господ небеса смилова се послати,
Научити људе презрети сваку
Света красоту."¹⁴

Зашто напаст? Зашто нас напаст учи? Зашто напаст доноси науку? У народним умотворинама имамо да без муке нема науке, а то је баш оно што Господ шаље људима да би се Научили, да би стекли Науку. Каква је ово Наука која треба да презре света лепоту? Да ли она онда може нам нешто рећи о том свету ако га презире? Само кроз онога истога Наукодавца, дародавца Науке – Премудрог Творца. Господ небеса је тај који може човеку рећи све о Божјој творевини, а начин да се приближи том Господу небеса јесте баш да презре красоту света. Када се ослободи копрене света њему се отвара поглед према Господу небеса који као Творац може човеку да покаже велику истину света. Зато је се потребно ослободити свих стега света, а лепота је већа стега од ругобе света. Слаткоћа лепоте некада је ризичнија од ружноће света. Ружноћа света пре ће нас одбити од самога света више него лепота која као нека сладост привлачи човека свету од ког он мора да се ослободи.

Да би човек могао да спозна свет он мора да се издвоји из њега, он мора да се изопшти из њега да би кроз Премудрог Творца могао да га савршено сагледа. Док је у његовој многометежности он је стално као у некој планинској реци, стално ковитлан и у непрестаном је ропцу притиснут од света. Зато Господ шаље напасти човеку, да би га привукао Себи. Оне постају Божје слуге које као неким бичем невоље човека привлаче ка Господу. Кроз горчину живота он стиче науку презирања светске красоте, парадоксално, баш да би на тај начин што боље упознао ту красоту и да би, штавише, упознао красоту Премудрога Творца. А красота Премудрога Творца се упознаје тако што те сам Творац упознаје са Својом Красотом, а то Везилић види на један крајње јединствен начин:

¹⁴ Исто. 86

"Исаија велики пророк јавно говори
Слово Саваотово свим људима казује:
Господ на славу своју сатворио јесте свакога,
Који себи призива име Бога вишњег
Зато разум имам да крај наш познајем.
Зато да то познајем, да плод добри
принесем
На свој крај неходећи подобан јесте
бездушну,
Дрвету плод неносећу к огњу уготовљену,
Човека тај плод јесте непорочни живот,
Срце независно, и незлобно мишљење
Које љуби ближњег као себе самога,
И не само ближњег: него и непријатеља главнога."¹⁵

Видимо да само "Слово Саваотово казује" и из тог казивања Слова Божјег долази нам познање света и Божје творевине. А оно пре свега долази из љубави, само богољубљем може се волети други и ближњи и непријатељ. А казивање Слова Божјег јесте кључна спознаја. Чак и Казна Божја која се врло често недовољно тачно тумачи јесте баш Казивање Бога људима кроз одређене природне појаве и догађаје. Зато и казивање "Слова Саваотовог" јесте саопштавање људима Себе, а кроз то Творца Премудрога познање добија се и спознаја света, творевине, људи. Кроз Премудрога Творца и сам се постаје мудар:

"Ово добро расуди мудри читатељу!
И противан свагда буди злом жељенију
Одбрану с тобом храбро води, победити се недај
Бога у помоћ призивај"¹⁶

Одраз мудрости човекове јесте и Божја помоћ, а то нас опет враћа на стицање мудрости кроз Премудрога Творца. Божја помоћ даје мудрост мудроме – оном који постаје и мудри читатељ. И ово је један од исказа који нас упознаје са Везилићевим философским концептом. А то подразумева и ону себенауку у којој човек упознајући себе упознаје и свет око себе, а опет он упознаје себе кроз оно већ поменуто Творца знање. Зато се кроз ово лествично успињање које је присутно у Везилићевом делу може препознати и начело мудрости које јесте страх Господњи – богобојажљивост.

¹⁵ Исто. 108, 109

¹⁶ Исто. 105

Иако делује да није тако, али Везилић као да дубински улази у природу твари и целокупне творевине. О томе он пише на овај начин:

"Време наше јесте твар драга,
Мимо свих твари у свету корисна,
Вечном животу нуждована."¹⁷

Улазећи дубоко у природу времена сам Везилић је указао на нарав читаве творевине. Време као да обухвата сву тварност, а опет оно је у самој светској твари и само је твар. Време као нуждовано Вечноме животу неминово се улива у тај Вечни живот и оно произилази из Вечнога живота, оно је саздано време као такво, а време као неки омотач читаве творевине разоткрива творевинску нарав. Сам крај ове строфе је крајње битан, јер Везилић категорију времена не сагледава као добар број мислилаца његове епохе. Он време види као уливак у Вечни живот, као драготворење или другачије речено као благотворење, као благотвар која својом нарави по нужности иде ка Вечноме животу. Кроз ових неколико реченица Везилић уствари нам до краја открива нарав времена као једног тварног својства које обухвата целокупну творевину. Самим тим ако време обухвата читаву твар, а оно је нуждовано Вечноме животу, оно тиме читаву творевину уводи у Вечни живот и то као да је смисао времена, као да је баш то пуноћа времена.

Ако на основу ових закључака дођемо до додатног закључивања да ће читава творевина се улити у Вечни живот, онда можемо увидети тај вечноживотни ток који је присутан у свеукупној творевини. Творевина тежи ка вечноживотном стању и Божја благодат није одступила од своје творевине до краја, премда ју је грехопадно стање пореметило, зато баш кроз категорије простора и времена струји вечноживотни ток и баш у просторвременској релацији ми можемо увидети вечноживотно стање. Преко времепросторног долазимо до вечноживотног, у времепросторном стоји вечноживотно. Вечноживо струјање кроз времепросторни ток долази и до самог човека. То је оно што је Везилић увидео, а човеково читаво биће то осећа. То осећа и морална страна човековог бића која реагује према времепросторном, а кроз времепросторно долази се до вечноживотног и обратно. Времепросторно настајући вечноживотним носи на себи вечноживотно стање заувек и непрестано. И човек као времепросторно биће носи на себи то вечноживотно стање, и он у себи има вечноживотно стање, има у себи Вечни живот. Зато што јесте времепросторно биће и он сам као времепросторно кретање неминово се улива и улази у вечноживотни ток. А то јесте карактеристика твари, Божје творевине.

¹⁷ Исто. 132

Везилић у својој лествици духовног успињања указује нам сликовито на то да ту лествицу Неко спушта к нама, према нашем духу и према нашем срцу. Зато он човека ни најмање не види као неко самозаслужно биће, јер он то чињенички није. Он, ипак, види човека као биће труда, као онога који може да се потруди и да уложи одређени труд, али ко је тај који сведржителски води човека у свему?

"Дужан је човек себе добро познати.
Добродетел сваку Богу приписати.
И тако од гордости срце мирно сачувати,
Које њега извесно од зла многих заштићује."¹⁸

Добродетел се углавном узима као врлина, али добродетел је такође и доброделање. Свако добро дело Везилић Богу приписује. Све што је добро Бог делује, Бог добротвори, јер је он једини и истински добротвор. Добродетел је истинско добротворење. Можемо одмах рећи да и лествицу духовног успињања у нама успоставља Бог као истински добротвор људи, као добротвор светворевине. Та свеприписаност Богу свега јесте једна од кључнијих људских спознаја, па и сама спознаја се приписује Богу. Свако доброделовање јесте свеприписаност Богу. Тако и човеково унутрашње самопознање и његова самоспознаја мора бити приписана Богу. Самоспознаја лежи у смирености која све Богу приписује, а она је врхунац врлине – добродетели – доброделовања. Везилић и наглашава да је самоспознаја највиша наука, себенаука, а унутар себенауке јесте свеприписаност Богу. Наравно, да се у себенауци крије богонаученост, а из себенауке проистиче на крају крајева сва наука, јер она долази од људи, од човека. А у човеку као богоиконичном бићу дубоко је заплетена богонаученост. Ако човек у себи открије ту свеприписаност Богу – одатле почиње лествица духовног успињања. Из те свеприписаности Богу свега почињемо да се пењемо лествицом духовног успињања која благодатно се ниспушта од самога Бога. Вр' – лина се врхолинијски Свише спушта у човека, наравно већ његовим саздањем. То је одлика адамовска и првобитна и та првобитност јесте одлика сваког човека. Самим рађањем у човека је уграђена свеприписаност Богу која као смиреност јесте почетак, али и врх лествице духовног успињања.

Када говоримо о свеприписаности Богу, ми говоримо заправо о самом човеку и о његовој најдубљој унутрашњости, ми говоримо о његовој насрдначнијој самоспознаји, самонауци. Та свеприписаност Богу за све јесте човекова највећа самоспознаја себе. У њој он открива да "Сваки дар добри и сваки поклон савршен одозго је, силази од Оца свјетлости, у којег нема

¹⁸ Исто. 21

измјенљивости ни сјенке промјене" (Јак. 1, 17). Овде видимо јасно ту свеприписаност Богу, тако да и оно што је гнев Господњи добро је и савршен је поклон.

А да та лествица духовног успињања говори нам значајне ствари о људском роду:

"Човек сваки душу има,
Зато љубити њега подобно је,
А не питати о његовом закону,
Или о роду,
Јер сви јесмо Адама унуци
Од његовог племена рођени потомци,
Тако нама јесте сваки у свету ближњи
Сродник истини."¹⁹

Поред свих различитости сви имамо исто порекло – адамовско. А човек у својој души открива ту лествицу духовног успињања. Људе волети то је неминовност, јер сви људи су боголика бића, Божји ликови, иконе Божје. Из те љубави креће успињање ка Господу, а опет та љубав јесте богољубљем волети човека.

Ову страницу смо цитирали када смо говорили о образу Божјем код човека и када смо говорили о Творца знању. Творчево знање нам открива да су сви људи једнородни, истог порекла, да су свеповезани том творачком нити. А опет они имају неку потребу да се разједињавају. Није битно које су људи вере и националности – они су људи=боголике личности! Они су богосаздани и то јесте Наука православног света, а тиме су људи повезани као род адамовски – као потомци првочовека. Сви имају нешто првочовечанско у себи. Зато човека треба волети, јер се у њему види Бог, види се лик Господа Бога. Од човека се учи лику Божјем, у човеку се упознаје лик Божји. Човек постаје богодоличан када у оном другом препозна лик Господа Бога. Наравно, и Творчево знање јесте то које открива човеку лик Божју у другом човеку. Зато човекољубље јесте повезано са богољубљем нераскидиво, јер волећи човека ми волимо лик Божји. А одатле креће и та наша лествица духовног успињања. Починемо човекољубљем, а врхунимо богољубљем. А богољубљем волимо сваког човека и само том силом можемо волети све и само кроз ту силу можемо свакога заволети. Зато не питамо за његову веру или нацију, већ питамо за њега самога, питамо за лик Божји у њему. А препознајемо тај лик у њему само Творчевим знањем. Творчевим знањем ми спознајемо и себе и другога.

¹⁹ Исто. 27

Успињући се на тој духовној лествици Везилић као да се и сам на један тајноводствени начин све више приближава Богу. Он се некако духовно уздиже и са собом као да подиже све оне који његово писано дело читају. Сав је сам препуштен Божанском управљању и као да је и своје писање препустио том истом Божанском управљању:

"О Саваоте оче Небесни!
Творче свих твари, судијо праведни!
Безакоња сва добро видиш,
И још трпиш."²⁰

Везилић уопште не доводи у питање Божју правду. Он као да прави, ипак, и неки корак напред у односу рецимо на псалмопевца, јер он не доводи уопште у питање Божје одлуке. Он не пита зашто неправедни напредују, а праведни пате и нека случајна питања. Његов духовни поглед је потпуно уперен у правцу Господа Бога. Он је одушевљен том Божјом светрпељивошћу. Бог трпи и подноси људске грехе и преступе, а ко је прав пред Божјом правдом и пред Божјом истином?

Везилић као да сагледава из угла Божје безгрешне савршености све. Из тог угла гледано нико и не би ни могао да приговори своме Творцу и да се пожали на своју судбину, јер та Божја светрпељивост нам даје и трајање живота и сваки тренутак нашега живота испуњен је Божјим мудроуправљањем. А тај Творац јесте онај који је саздао све твари и Он као саздатељ не жели да поништи оно што је створио, јер је он љубавни Творац – онај који воли своју твар и прожима је већ својом стваралачком силом. Он, за разлику од човека, види то разлучење безаконе силе од саме благородне творевине. Иако је он творац и демона и сагледава и њих неизоставно, али Он јасно разликује оно што је безаконно од онога што је благотворно. Зато Везилић јасно и увиђа зашто Саваот трпи и подноси понашање творевине. Зато што је твар заражена безаконном силом и зато што она нема моћ да се избори са том силом. Али Творац који је створио сву твар јесте онај који може да се избори са сваком силом, Онај који може да надвлада сваку силу и сваку немоћ. Зато славопојно и Везилић сагледава свога Творца и увиђа да је он тај који може да донесе решење и да сваки проблем учини коначним и непотребним, Онај који сваку препреку може да уклони. У светрпљењу Божјем је тајна сваког решења, бар тако примећује Везилић. То светрпљење није никаква слабост и немоћ већ потврда Божје свемогућности. Зло се не трпи из неке немоћи већ и из силе и снаге. Зато сам Бог светрпи и ђаволске силе, јер у светрпљењу је победа Божја над силама зла. Оне нестрпљиво хоће да злотворе, а у трпљењу је благотворење.

²⁰ Исто. 56

Схаватајући ту свезначајну омпотенцијоналност Божју Везилић је схватио све те енергије Бога које Бог излива на људска срца, па и на његово у много чему запитано срце. И из тога он схвата Божје силе које одржавају творевину:

"Штедар ти јеси Господе небесни!
Дуготрпљив и многомилостив,
Разум савесни даруј заблуделима
Скверно живећима."²¹

Штедрост, дуготрпељивост и многомилостивост јесу све енергије Божје, јесу силе које руководе и управљају творевином. Када би се оне повукле из света сва творевина би се поништила и нестала би. Зато Везилић наглашава:

"Гнев твој праведни дуго задржаваш,
Покајања грешних очекујеш!
Силно јесте велико твоје трпљење,
И очекивање!"²²

И овде нам Везилић у потпуности открива то силодејствовање Божје. Бог је тај чије трпљење јесте Сила и Снага којом Он побеђује свако зло. Јер трпљење јесте један облик Мира, а тамо где је Мир тамо нема више рата и нема више боја. Па и када немоћан човек трпи ми видимо да његово трпљење успоставља мир иако онај кога мучи жели да нема мира, али чак и ако немоћни човек под мукама поклекне тада више његов мучитељ нема шта да напада и опет настаје мир. А какво ли је тек силно Божје трпљење које доноси сваки мир и које смирује и најкрајње стихије зла? То трпљење је врлинска енергија вишњег Бога и као такво оно је миротворачко, оно успоставља трајни мир и равнотежу. Некада нам се чини да је друго лице тог трпљења оно што зовемо гневом Господњим, али то није људски гнев разорни, већ је то опет подизање мира, успостављање мира. Јер Божје трпљење уводи стање стрпљивости и тиме зауставља свако злоделовање, то стрпљење и злу успоставља силу трпљења тако да зло не може да делује у злотворном правцу. Зло задобија стрпљење којим је окружено и зато то трпљење тера и само зло да се заустави – да трпи и тиме је зло стрпљењем и побеђено, не може да делује. Оно једино и делује Божјим допуштењем. Такво Божје стрпљење увидео је Везилић код самога Бога. Оно стрпљење које стрпљује и само зло и ограничава га и тиме се јавља као гнев Господњи, а уствари изнутра то је миротворачко стрпљење Божје. Када се тим миротворачким стрпљењем оивичи и зло, онда имамо само благоделање. Јер

²¹ Исто

²² Исто

када Божје стрпљење огради зло, онда зло нема никакву моћ деловања. Онда је зло сво у оквирима стрпљења.

Везилић у својој лествици духовног успињања прави и тај национални осврт. То смо видели и у његовом богомолитвеном обраћању да Господ да српском народу училишта и науке. Таква училишта и науке и учитеље Везилић је изразио кроз своје стихире. Он је указао на то каква училишта Срби имају. Нека је у свом песмотвору поменуо. Највише је то поменуо у својој песми *Описаније манастира Фрушкогорских, Бачких, Славонских неколико и Банатских*:

"Крушедол древни столица Деспотска,
У Срему Равном Као башта Рајска.
На путу сваком он Гостољубиви
Јесте угодни."²³

"Отуда поћи мало к западу
Видећеш дивно чисту ограду.
Близу Ирича Хопово хвално
Место одабрано."²⁴

"О Раванице место отмено,
Светом Лазару за покој дано,
К теби приходе многа господа,
Од разна рода."²⁵

"У Шишатовцу видети Стефана
Штиљановића, кога Судбина
Тамо определи мирно почивати
Народ тешити."²⁶

Везилић помиње још неке манастире. Ми смо изабрали оне који су некако најупечатљивији. Сви ови манастири били су кроз историју и значајна училишта из којих су долазили даскали. На пример, у Хопову се учио Доситеј Обрадовић. Из Крушедола су дошли песници из XVI-ог века – Непознати Крушедолци. У Раваница је поучавао Стефан Даскал Равничанин – учитељ и писац из Велике Сеобе. Тако да је Везилић јасно указао на манастире који су истовремено били училишта за наше питомце кроз тешка и мучна времена. А та училишта била су

²³ Исто. 51

²⁴ Исто. 52

²⁵ Исто. 53

²⁶ Исто. 54

училишта коју су рађала и Велике Школе и богословска семеништа и научне установе.

Наравно, Везилић није заборавио да се осврне и на неке учитеље који су њему били временски блиски, а који су били учитељи из српскога народа. Он је хтео да укаже на ту просветну страну која мора бити значајна за један народ. Кроз те људе Господе је испуштао науке и училишта која су била потребна једном народу за подизање нивоа његовог знања и која људе приближавају Богу. Тако Везилић помиње неке од учитеља који су били и питомци православних училишта, али који су и правили нова училишта и давали кроз себе Науку:

"Да успојем саукупно мужа чувена
Од Ковиља манастира Рајића Јована.
У коме многа добродетель почива
мирно

Његово дело јесте сведок свету издани
Које младост у науку добро настављује
Зато стара лета свако њему жели
Сам Аполо одговара из тамнога облака
Похваљује хитрост Пера Мужа Велика
С којим Пером књиге мудре брзо састави
И у њима многе добре науке посади.
Да по смрти он може у делима

живети,

И потомцима показати (како) пут прави сачувати."²⁷

"Поповићу Николаје Прото Сегедински,
Многолетна теби жели Диштрикт Потјијски
Јер саветом злосрећне знаш утешити
Благим духом немирне к миру саклонити
Ка наукама ревност твоја доброуручена,
Од Мађарско – Краљевског савета похвална."²⁸

"Мајсторовић Теодоре утехо Слуинска
Из језика тече твога блага наука."²⁹

"Послушајте пажљиво шум овога гласа
Који исходи збуњено од древна Парнаса.

²⁷ Исто. 38

²⁸ Исто. 41

²⁹ Исто. 42

Аполо с Музама род Српски хвали,
Мудре мужеве и у гори поменути жели
ЈАНКОВИЋУ ТЕОДОРЕ Мужу изабарани,
За твоје службе добре свагда похвални.
У Банату училишта јеси просветио,
И многе заблуделе на пут наставио.
Познана Хунгарији ревност твоја славна,
Памет твоја и у Русији остаје бесмртна."³⁰

"Мразовић Авраме утехо школска
Поштује твоје Име плодносна Бачка.
Училишта ти прилежно тамо надгледаш
Младост српску ревностно к добру побуђујеш
Од Вишњега теби дан је разум високи
Срце бодро дух ревносни о ти Рујановски."³¹

"Неугодне истине прави Љубитељу
Доситеју Обрадовићу Нови Списатељу
Тебе многе Патриоте јавно похваљују
И у твојем отечаству видети прижељкују."³²

Поред многих учитеља које је Везилић поменуо ми смо издвојили само неке као симболичке предстванке тог наукодавства и просвете који су се у то време истакли на помоћ и корист својем роду. И ово је на неки начин лествица духовног успињања – Божјег просвећивања. Јер ови духовни радници и учитељи су људи који су хтели да подигну ниво знања у својем народу, али и у другим народима ниспуштајући Свишнауку и према онима који јој се нису приближили на један достојан и прави начин.

Сви ови учитељи су и савременици самога Везилића и он их побројава таксативно. Тиме она нама даје јасну слику српске училишне и просветне делатности код Срба XVIII-ог века. Господ јесте ниспослао науку српском народу по Везилићевом излагању, али он показује и оне личности кроз које је ту науку Господ ниспослао. Ти учитељи су како и сам Везилић на једном месту каже "изабарани", тиме их он јасно поставља као оне који су кроз ту Изабраност постали носиоци научног, училишног, просветног и образовног. Ови учитељи су покретали просветно–образовне установе код Срба и тиме су се наставили на велики низ српских просветитеља закључно са самим Светим Савом. Они су

³⁰ Исто. 44

³¹ Исто. 48

³² Исто. 50

настављачи те историјско–просветитељске мисије чије настављање је неопходно и за српски народа али и као универзална поука за све друге народе.

Ипак, на крају крајева, та лествица духовног успињања има своју највећу потврду кроз смрт. Тек смртним поступком та лествица добија свој коначни обрачун, а тај обрачун није нешто тек тако незнатно и није нешто што се не може знати зато што вазнеситељ задобија Творчево знање на том путу:

"Имати да буде смрт срећну
Који препроведе живот незлобиви
Богу угодни.
Из предела страна весело путује
Путник у своје Отечество поспешује,
Скоро прићи жели.
Подобно из света овог муж непорочни
Путовати жели, у живот вечни,
Добрим уготовљени,
Тамницом тело пророк назива
Изведи из тамнице душу моју вапије
К Богу узвикује!"³³

И ови стихови Везилићеви само су једно заокружење тог лествичног излагања човековог успињања ка Господу, јер и на литургијској молитви када се каже: Горе имајмо срца, одговара се са речима: имамо их ка Господу! Дакле, циљ сваког лествично – духовног успињања јесте идење ка Господу, јесте успињање и узношење ка Господу. Зато је цео живот једна велика духовна војна, један духовни рат који кроз смрт постиже Победу, а не пораз, али војник се мора показати на том бојишту. Он не сме бити колебљив и дезертер. Он се мора суочити са свим препрекама и са свим проблемима препуштен у свему Божјим решењима. Он једноставно зна ко му је Војсковођа и он се препушта у потпуности његовим наређењима и његовом командовању. Зато се он не плаши толико ни смрти, јер свака смрт у Господу јесте срећна смрт, јесте она смрт која се појављује само као прелаз, само као мост који га преводи ка Господу – његовој истинској отаџбини, његовој истинској кући.

Идући по степеницама те лествице духовног успињања човек се уздиже врлинама к Богу, а смиреност и смерност јесте она која је на врху те лествице. Тако и смрт је оно поље где се може постићи највеће смирење, смирење тела, али и смирење душе. А то је живот у миру Божјем, то је појање пред лицем Господњим. А то нам Господ даје већ за живота. Он нам даје и у овоземаљском да му се приближимо, да се са њим сјединимо. Највише се то постиже кроз

³³ Исто. 141

причест и Исусову молитву. То су две највеће Божје силе којима се човек сједињује са својим Господом, са својим Саздатељем.

И никада доста успињања ка Господу, то је бесконачна незаситост и испуњеност у једном. Везилић је Творчевим знањем дошао до те спознаје. И она га је водила и усмеравала цео живот према Господу, преко лествице Господње коју Господ спушта према свим људима у срца њихова. Везилић је хтео већ овде и сада да досегне тај хитац ка Вечности, да већ овде и сада постигне Вечно, баш као и по речима Господњим: "Ко моју ријеч слуша и вјерује Ономе који ме је послао, има живот вјечни, и не долази на суд, него је прешао из смрти у живот" (Јн. 5, 24). А то је суштина лествице духовног успињања коју је кроз песничку творбу изградио сам Алексије Везилић. Кроз науку речи Божје прелази се из живота у Живот, има се Вечни Живот.

Указујући на духовне урвине и на духовну борбу која нас чека сам Везилић се ухватио у коштац са излагањем свих тих преперека и мука које чекају оног човека који хоће да крене на тај духовни пут. У свом *О спокојном животу* он је представио то на један крајње прецизан и тачан начин. Зато је двоструко уникатан у нашем културном обрасцу. Прво као значајни песник и књижевник, а друго као један подвижник који је показао начине духовне борбе и духовног рата са свим демонским силама. Наравно, он показује и путању успињања највише оличену кроз једну најбитнију врлину: Смиреност. У склопу његовог духовног успињања је и Наука, а та Наука је послана људима од стране самог Господа. Ти Божји изабраници који су наши доносиоци науке, наши учитељи, списатељи и просветитељи јесу они који нас воде по тој лествици знања пратећи непрестано траг Творчевог знања. Један од таквих свакако је и сам Везилић. И он је био наш доносилац науке, просвете, образовања, учења и духовног стваралаштва. Он је један књижевник и мислилац који је на један непосредан и искрен начин, без много увијања и околишања, указао на непоредно порекло науке, просвете, мудрости и знања, а то порекло јесте сам Господ Бог. Он то није излагао у рукавицама нити је користио једну врсту лицемерне мајеутике, већ је био једна врста непосредног учитеља и непосредног мудраца. И сам идући стазом и стопама Творчевог знања сам је хтео и друге да поведе на тај пут, да их поведе у једну нову Божју авантуру. Он је био као неки мислилац и мудрац Божанске пустиловине.

Његов значај у српској култури је и философски и књижевни и научни. Потребно га подробније проучавати, институтски и са тимом научника. Ипак и он као и многи српски духовни радници и делатници остаје у неком историјском запећку без могућности да га проучавају млади српски питомци. Сам Везилићев рад остаје некако институционално конзервиран и њега проучавају само ускостручни професионалци и интелектуалци који се баве књижевношћу и науком. Да ли ће се нешто по том питању променити – време ће показати.

ЛИТЕРАТУРА:

1.Алексија Везилића КРАТКО НАПИСАНИЈЕ О СПОКОЈНОЈ ЖИЗНИ,
Штампано при Јосифу Благородном од Курцбека Источном Илирском Дворском
Типографијом у Царствујућем граду Бечу, 1788.

2.Библија или Свето Писмо Старога и Новога Завета у преводу Ђуре
Даничића и Вука Стефановића Караџића.